

Medinių kultūros
paveldo statinių

STOGŲ DENGIMO

atmintinė

Kultūros
paveldo
akademija

Kultūros paveldo
departamentas

Kokybiška stogo danga – viena pagrindinių pastato apsaugos priemonių, todėl būtina nuolatinei jos priežiūrai ir tvarkymas vos pastebėjus pažeidimus. Saugodama visą namą danga nyksta greičiau nei kitos dalys, todėl dažnai per pastato gyvavimo laikotarpį ją tenka keletą kartų pakeisti. Dėl jos pažeidimų neišvengiamai genda pastato konstrukcijos, tad pastebėjus būtina iškart juos užtaisyti laikinomis priemonėmis ir skubiai planuoti tvarkymo darbus. Netgi kultūros paveldo statiniuose stogo dangos pakeitimo darbams, kai neliečiamos stogo konstrukcijos ir nekeičiamas esamos stogo dangos medžiagiškumas, užtenka supaprastinto projekto.

Neretai stogo danga būna jau ne originali, todėl jos autentiškumui atkurti geriausia naudoti tradicines, regionui būdingas medžiagas bei technologijas. Ypač svarbios specialistų žinios, nes, neišmanant medžiagų ir gaminių savybių, naudojant netinkamas technologijas, lengva pridaryti klaidų ir patirti nemenkų nuostolių. Reikšmingi įvairūs dalykai: dangos gaminių paruošimo būdas, matmenys, tvirtinimo technologijos, stogo nuolydis, medžių kaiminystė, oro sąlygos ir pan. Pavyzdžiui medinei dangai svarbu netgi jai skirtų vinių ilgis, jau nekalbant apie prikallimo kokybę. Kad stogo danga būtų patikima ir ilgaamžė, būtina susirasti gerą, stogdengystės tradicijas išmanantį meistrą.

Nors įvairių tradicinių stogo dangų technologijų ypatumai yra detalai aprašyti Paveldo tvarkybos reglamente PTR 2.11.01:2010 „Čerpių, skalūno, metalo, medžio, nendrių, šiaudų ir bituminių dangų tvarkyba“, tačiau be patyrusių meistrų, specialistų žinių bei pagalbos neįmanomas kokybiškas rezultatas, nes ne tik stogo plokštuma svarbi, o ir briaunos, sandūros, papildomi elementai, be to, kiekvienas jų savitas ir jo įtaisymo būdas gali turėti paslapčių.

Svarbu!

1. PTR 3.06.01:2014 „Kultūros paveldo tvarkybos darbų projektų rengimo taisyklės“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.300618/asr>
2. PTR 2.11.01:2010 „Čerpių, skalūno, metalo, medžio, nendrių, šiaudų ir bituminių dangų tvarkyba“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.366561?jfwid=rivwzvpvg>

A. Andriūšytės nuotr.

Molio čerpių danga

Molio čerpių stogas turi daug privalumų: yra gražios raudonos spalvos, ilgai išsilaiko, mažai įšyla pastogė. Toks stogas ilgaamžis, atsparus ugniai, atmosferos ir cheminiams poveikiams, nereikalauja didelių eksploatacinių išlaidų, be to, mažai jautrus įvairioms pastato konstrukcijų deformacijoms, kurios atsiranda dėl netolygaus pastato sėdimo, temperatūros pokyčių, vėjo ir sniego apkrovų, transporto judėjimo ir t. t. Molio čerpes lengva kloti, tokią dangą nesunku pataisyti. Kadangi šios čerpės nėra sunkios, todėl ir tinka mediniams kultūros paveldo objektų stogams uždengti. Jeigu tokia danga nėra visiškai suirusi, o tik sutrūkinėjusios pavienės čerpės, tuomet pagaminamos atitinkančios autentiškas naujos ir jomis pakeičiamos sunykusios. Nors tokios pavienės išsisluoksniavusios čerpės gali atrodyti dar tinkamos naudoti, tačiau jas būtina keisti, nes pro įtrūkius gali patekti vanduo.

Medžio danga

Mediniai kultūros paveldo objektai dažnai būna uždengti malksnų (gontų, skalų, lentelių ir skiedrų) stogais.

Malksnų stogas yra lengvas ir pigus, ekologiškai švarus, įrengimo technologija gana paprasta, tačiau gali lengvai užsiliepsnoti ir greitai pūva.

Gražiausias, patvariausias ir sandariausias yra **gontų** stogas. Gontai – pleišto pavidalo stogo dangos lentelės su išilgine išdroža. Ši danga patvaresnė nei kitų malksnų, nes skeliant mažiau

pažeidžiamas medienos (eglės, pušies, maumedžio, ąžuolo) plaušas. Vienam stogui turi būti parinkti panašaus pločio ir ilgio gontai. Trumpesni ir siauresni laiko ilgiau.

Lentelės mažiau atsparios nykimui, kadangi jų gamybos technologija neuždaro medienos porų, pro kurias patekęs vanduo pūdo medieną.

Skiedros dėl plonumo ir greitesnio džiūvimo tarnauja kiek ilgiau nei lentelės. Skiedros gaminamos iš eglės ar drebulės (anksčiau ir iš pušies) medienos.

Skalos yra panašios į skiedras, bet jos skeliamos pagal plaušą, todėl ilgaamžiškos. Jos buvo populiarios tarpukariu. Tai apie 3 m ilgio skaldytos lentos, tarmiškai vadinamos dranyčiomis.

Medinių lentų danga yra nepopuliari, nes trumpalaikė. Paprastai medinėmis lentomis dengiami tik laikinieji ir ūkiniai pastatai. Nors medinių lentų lėkšto stogo nereikia grebėstuoti, bet jis laiko dar prasciau nei šlaitinis.

A. Andriūšytės nuotr.

Skardos danga

Skarda – praktiška stogams dengti medžiaga, nes ji atspari ugniai ir lengva, dėl pastarosios savybės stogo konstrukcija gali būti silpnesnė. Tokie stogai gali būti lėkšti, mažo nuotakumo, skarda galima sandariai uždengti bet kokią stogo formą, įvairius iškilumus ir briaunas, be to, šis plonalakštis metalas palyginti ilgai išsilaiko. Tačiau skarda turi trūkumų, būtent: labai praleidžia šaltį ir šilumą, o kai išilęs stogas atvėsta, bet pastogėje dar būna šilta, stogas pradeda rasoti, todėl drėksta ir pradeda pūti grebėstai bei gegnės, be to, šildomas metalas plečiasi, todėl metalinė stogo danga dėl temperatūros svyravimų (net lengvas brizas ar užslinkęs debesis gali lemti stogo dangos traukimąsi) nuolatos juda ir vėjuotomis dienomis girdėti garsus bildesys.

Lietuvoje istorinių pastatų stogai dažniausiai būdavo dengiami cinkuota skarda, kuri kartais būdavo nudažyta, tačiau pasitaiko ir varinė bei švininė skarda dengtų stogų.

A. Andriūšytės nuotr.

Šiaudų danga

Šiaudiniai stogai ekologiškai švarūs, nelaidūs garsui ir temperatūrai. Tačiau daug laiko reikia montavimo darbams ir šiaudams ruošti, ypač šiais laikais, kai nebeauginamos tinkamos stogams varpinių augalų, ankštinių javų rūšys. Dėl pastarosios priežasties ši danga dabar nepopuliari, juo labiau kad yra puikus atitikmuo – nendrių danga.

A. Andriušytės nuotr.

Nendrių danga

Nendrių danga yra ekologiškai švari, puikiai palaiko šilumą, izoliuoja garsą, mažiau nei medžio ar šiaudų danga degi. Toks profesionaliai uždengtas stogas išsilaiko 50 ir daugiau metų. Be to, yra architektūriškai išvaizdus ir puošnus. Anksčiau tokie stogai buvo populiari statant namus netoli ežerų ar marių, o dabar, apskritai, yra tinkamas šiaudų dangos pakaitalas.

A. Andriūšytės nuotr.

Lataikai ir vamzdžiai vandeniui nubėgti

Vandeniui nuo stogų nubėgti lataikai ir vamzdžiai dažniausia daromi iš skardos. Dengtų malksnomis stogų lataikai kartais būna sukalti iš dviejų lentų arba iš storesnės karties pusės išskaptuoti loveliai.

Papildomos stogo detalės

Ypač svarbus stogų sandarumo ir ilgaamžiškumo faktorius – briaunų ir sujungimų sandarinimas. Kraigas, kamino ir visų kitų stoge esančių detalių siūlės, stogo plokštumų pakraščiai – profesionalų darbas.

Nuo seno stogo dangai ir visai konstrukcijai apsaugoti nuo vėjo ir lietaus jo šoninės briaunos užtaisomos vėjalentėmis. Kartais vėjalentės pratęsimos virš kraigo ar net prikalamos papildomos lentos, kad būtų suformuoti lėkia. Dažnai jie labai dekoratyvūs, tačiau turi ir praktinę paskirtį: trukdo vėjui įsibėgėti ir šiaušti šiaudų dangą. Nuo vėjo kraigą saugo ir ant jo suguldytos kartys ar sudėti slogsčiai.

A. Andriūšytės nuotr.

Nuorodos:

- PTR 3.06.01:2014 „Kultūros paveldo tvarkybos darbų projektų rengimo taisyklės“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.300618/asr>
- PTR 2.11.01:2010 „Čerpių, skalūno, metalo, medžio, nendrių, šiaudų ir bituminių dangų tvarkyba“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.366561?jfwid=rivwzvpg>
- Lietuvos architektūros istorija, IV t.: Lietuvos etninė architektūra nuo seniausių laikų iki 1918 m. Sud. Dalė Puodžiukienė. Savastis: 2014 m.
- Kaimo statyba. Redagavo archit. Vladas Švipas. Žemės ūkio rūmų leidinys: 1936 m. Prieiga per internetą: <https://en.calameo.com/read/006554037e1a00a9ae0fd?page=1>
- Bertašiūtė, Rasa. Stogdengystės tradicijos Mažojoje Lietuvoje. Prieiga per internetą: <https://www.atviraklaipeda.lt/2020/11/17/stogdengystes-tradicijos-mazojoje-lietuvoje/>
- Informacinis straipsnis „Norvegijos medinio paveldo apsaugos patirtis“. Prieiga per internetą: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsd-GRvbWFpbnxrcGR1dGVuYXxneDo0Yml1ZmU3MzEyMjYxZjJj>
- Malinauskas, Jonas. Medinių namų stogai: tradicijų apsuptyje. Prieiga per internetą: http://www.supernamai.lt/mediniu_namu_stogai_tradiciju_apsuptyje/
- Informacinis straipsnis „Specialistai atsako: medinių pastatų priežiūros ABC“. Prieiga per internetą: <https://sa.lt/specialistai-atsako-mediniu-pastatu-prieziuros-abc/>

